

Hermanus Henderikus Bos (1917-1944) en Johannes Peters (1919-1944)

Inhoud

Persoonsgegevens Hermanus Henderikus Bos.....	2
Persoonsgegevens Johannes Peters	2
Levensverhaal.....	2
Joop Lambers uit Nieuw-Schoonebeekerveld.....	6
Opperwachtmeester Wilhelm Aloys Bos uit Vlagtwedde.....	8
Wachtmeester Hildegondes Botter uit Nieuw-Dordrecht.....	9
Wachtmeester Arend Jan Willem Zuyderduyn uit Amsterdam, wonende te Nieuw-Amsterdam.....	14
Wachtmeester Albert Troostheide te Nieuw-Amsterdam	17
Wachtmeester Derk Jonkman uit Hoogeveen.....	17
Rense Kroeze te Nieuw-Schoonebeek	20

Links Johannes Peters en rechts Hermanus Henderikus Bos

Persoonsgegevens Hermanus Henderikus Bos

Geboortegegevens	Nieuw-Schoonebeekerveld 13 april 1917
Ouders	Harmanus Bos en Anna Adelheid Menke
Huwelijksgegevens	Ongehuwd, maar verloofd (met intentie te huwen, wat werd uitgesteld in verband met onderduik)
Echtgeno(o)t(e)	(verloofde) Lena Peters
Woonadressen	Nieuw-Schoonebeekerveld
Overlijdensgegevens	Nieuw-Schoonebeekerveld 5 september 1944
Doodsoorzaak	Doodgeschoten door opperwachtmeester der marechaussee Wilhelm Aloys Bos uit Vlagtwedde
Begraafgegevens	R.K. kerkhof Amsterdamscheveld

Persoonsgegevens Johannes Peters

Geboortegegevens	Nieuw-Schoonebeekerveld 20 juli 1919
Ouders	Jan Berend Peters en Anna Maria Catharina Rohling
Huwelijksgegevens	Emmen 18 juli 1942
Echtgeno(o)t(e)	Gerritdina Gezina Schwieters
Woonadressen	Nieuw-Schoonebeekerveld
Overlijdensgegevens	Nieuw-Schoonebeekerveld 5 september 1944
Doodsoorzaak	Doodgeschoten door opperwachtmeester der marechaussee Wilhelm Aloys Bos uit Vlagtwedde
Begraafgegevens	R.K. kerkhof Amsterdamscheveld

Levensverhaal

Johannes Peters en Hermanus Henderikus Bos, de verloofde van zijn zuster Helena Margaretha Peters, kwamen beide als gevolg van oorlogsgeweld in de nacht van 4 op 5 september 1944 om het leven. Op 5 september 1944 werd door Opperwachtmeester W. Bos van de Arbeits Kontroll Dienst een rapport opgemaakt van de actie die hij in het Nieuw-

Schoonebeekerveld had geleid: *'Dienstag den 4.9.44 abends, befand er (i.c. W. Bos) sich mit den Wachtmeistern Zuyderduyn, Troostheide, Botter und Jonkman auf Dienst nach Nw-Schoonebeek um in Auftrage des Fachberaters Vertragsbrüchige festzunehmen. Zwischen 24 und 1 Uhr entdeckte er 6 bis 7 Mann auf dem Wege nach Nw-Schoonebeek. Da es ihm verdächtig vorkam, rief er: "Halt Polizei". Hierauf beschienen sie ihn mit einer Taschenlampe und nahmen dann die Flucht. Opperwachtmeister Bos und die genannten Wachmeister verfolgte sie sofort. Opperwachtmeister Bos rief mehrere Malen: Halt, stehen bleiben, sie haben dieser Aufforderung jedoch keine Folge geleistet. Daraufhin wurde der Johannes Peters, geb. am 20.7.19, wohnhaf in Schoonebeek D.67, tödlich getroffen in den Rücken. Hierauf kehrte er zurück und fand Wachmeister Jonkman, mit einer zweiten Person. Diese Person war der Harmannus Henderikus Bos, geb. am 13.4.17, wohnhaft Schoonebeek D.80. Derselbe was am rechten Arm verwundet. Opperwachtmeister Bos hat ihm Befehl gegeben, mitzugehen um ihn verbinden zu lassen. Als B. ungefähr 300 m. mit ihm gegangen war, nahm er plötzlich die Flucht. Er rief wieder ein paar Mal: "Halt", aber auch B. blieb nicht stehen, wobei genannte Person auch tödlich getroffen wurde. Dann hat er die Wachmeister Troostheide und Zuyderduyn weggeschickt um O-Leutnant Jansen, der Gruppsskommandant Marechaussee Emmen von diesem Vorfall in Kenntnis zu setzen, der ein Paar Stunden später da war. Opperwachtmeister Bos hat dann die zwei Leichen an O-Leutnant Jansen übergeben.'*

(bron: Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging, toegang 2.09.09, inv.nr. CABR 355, BRC, Nationaal Archief)

Op 5 september 1944 omstreeks 3.00 uur werd aan Sietze van der Hoek, Hoofdwachtmeester Marechaussee groep Klazienaveen, door Opperluitenant Afdelingscommandant der Marechaussee te Emmen mondeling medegedeeld dat door ambtenaren van de Arbeidscontroledienst te Emmen twee personen waren neergeschoten, waarvan de lijken lagen in het Amsterdamscheveld onder Klazienaveen. In opdracht van de afdelingscommandant heeft hij zich er naar toe begeven: *'Bij aankomst op den openbaren weg, de Zuidersloot, zijnde de grens tusschen de gemeente Emmen en Schoonebeek, werd mij door den aldaar aanwezigen Opperwachtmeester Bos, behoorende tot de Arbeidscontroledienst, gestationneerd te Emmen aangewezen een lijk van een manspersoon, die blijkens het daarop gevonden persoonsbewijs was genaamd: Hermanus Henderikus Bos, Nederlander, ongehuwd, geboren te Schoonebeek 13 April 1917, wonende te Schoonebeek D.80. Dit lijk vertoonde een schotwonde aan de rechteronderarm, en een schotwonde in de linkerborst, ter hoogte van het hart. Dit lijk lag op de rug, en, mijns inziens, waren de schotwonden van voren toegebracht.*

Ongeveer een kilometer verder naar de richting van de Nederlandsche-Duitsche grens, in het veld onder Klazienaveen, gemeente Emmen werd mij door genoemden Opperwachtmeester Bos, aangewezen een lijk van een manspersoon, die blijkens het daarop gevonden persoonsbewijs was genaamd: Johannes Peters, Nederlander, gehuwd, veenarbeider, geboren te Schoonebeek, 20 Juli 1919, wonende te Schoonebeek D.67. Dit lijk dat op den rug op den grond lag, had een schotwonde in de linkerborst, ter hoogte van het hart, hetwelk mijns inziens van achteren was toegebracht. De kleding van dit lijk was nat. Genoemde Opperwachtmeester Bos deelde mij het volgende mede: Op 5 September 1944, te ongeveer 0.30 uur, bevond ik mij met drie collega's, op den openbare weg de Zuidersloot,

onder Klazienaveen, gemeente Emmen. Wij naderden een troepje mannen van plm. acht personen. Ik riep: 'Politie', waarop zij de vlucht namen. Ik schoot Hermanus Henderikus Bos door zijn rechteronderarm, waarna hij zich overgaf. Ik wilde met hem naar het zusterhuis om hem te laten verbinden. Onderweg daarheen deed hij een poging om te ontvluchten. Ik liep hem na tot achter de woning waar het lijkt ligt. Ik was hem uit het gezicht verloren. Achter de woning is een schuurtje in aanbouw en daarachter werd ik door hem besprongen. Ik heb hem toen neergeschoten. De tweede persoon vluchtte eveneens. Ik liep hem na, doch kon hem niet krijgen en toen hij zijn klompen uitwierp, kon hij vlugger lopen dan ik, waarop ik op hem schoot. Het schot trof hem blijkbaar, daar hij in de in het veld gelegen sloot viel. Ik heb hem daaruit getrokken en op de kant neergelegd. Mij bleek dat hij dood was. Ik heb mij daarna telefonisch in verbinding gesteld met den heer Opperluitenant Afdelingscommandant der Marechaussee te Emmen.

Nadat ik Hoofwachtmeester bedoelde lijken had in beslag genomen zijn deze door: Johannes Bernardus Blauw, Nederlander, veenarbeider, geboren te Schoonebeek 14 Maart 1891, wonende te Schoonebeek D.78, met een door deezen met paard bespannen wagen, onder mijn toezicht vervoerd naar het Zusterhuis in Amsterdamscheveld, onder Klazienaveen, gemeente Emmen, alwaar bedoelde lijken en in aldaar aanwezig lijkenhuis zijn geborgen. Door J.B. Blauw werden beide lijken herkend als te zijn Hermanus Henderikus Bos en Johannes Peters voornoemd.'

(bron: Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging, toegang 2.09.09, inv.nr. CABR 355, BRC, Nationaal Archief)

Hermanus Henderikus (roepnaam Hendrik) Bos werd op 13 april 1917 in wijk D nr. 450 (Nieuw-Schoonebeekerveld later Weiteveen) te Schoonebeek geboren als zoon van arbeider Harmanus Bos en Anna Adelheid Menke. Zijn ouders waren op 1 mei 1903 in Schoonebeek gehuwd; zijn vader was de zesendertig-jarige weduenaar en landbouwer uit Steenwijksmoer, en zijn moeder een twintig-jarige dienstmeid uit Hebelermeer (Duitsland). Hermanus Henderikus overleed op 5 september 1944 als veenarbeider in de gemeente Schoonebeek.

Klaas Witvoet, ambtenaar van de gemeente Schoonebeek, schreef op 30 juni 1945: '*H.H. Bos wonende te Nieuw-Schoonebeekerveld D58 was onderduiker en werd in September 1944 door de Landwacht doodgeschoten. Hij was ongehuwd en was met zijn vader gehuisvest bij zijn broer B.H. Bos. Hij moest trouwen met Lena Peters, doch daar hij onderduiker was werd dit uit veiligheidsoverwegingen steeds uitgesteld. Het kind is inmiddels geboren. Voor dat Bos onderduiker was werkte hij als veenarbeider bij het gemeentelijk verveningsbedrijf en verdiende daar ongeveer f 30,- per week. Naar mijn mening moet aan deze jonge vrouw een vergoeding worden toegekend alsof zij reeds met hem gehuwd was.'* Lena Peters was de zuster van Johannes Peters. Het zoontje dat geboren was, betrof Henk Bos die later de IBO-bar had in Barger-Compasuum.

(bron: Secretarie-archief Schoonebeek, dossier S355, Gemeentearchief Emmen)

Johannes (roepnaam Johan) Peters werd op 20 juli 1919 in wijk D nr. 41 (Nieuw-Schoonebeekerveld later Weiteveen) te Schoonebeek geboren als zoon van arbeider Jan Berend Peters en Anna Maria Catharina Rohling. Hij huwde op 18 juli 1942 in Emmen met Gerritdina Gezina Schwieters, de op 20 mei 1920 in Emmen geboren dochter van Hermann

Heinrich Schwieters en Maria Adelheid Tenfelde. Het echtpaar had twee kinderen, waarvan één geboren werd na het overlijden van zijn vader: Jan Berend (roepnaam Bennie) Peters (geb. Nieuw-Schoonebeek 1942) en Johannes Herman Heinrich (roepnaam Jo, alias Jo Jeurissen) Peters (geb. Nieuw-Schoonebeek 20 september 1944). De 25-jarige arbeider Johannes Peters overleed op 5 september 1944 te Emmen.

Uit een notitie van de Schoonebeeker gemeenteambtenaar blijkt het volgende: *'Johan Peters werd op 5-9-44 door de Landwacht doodgeschoten. Hij was de laatste tijd onderduiker geweest. Hij was gehuwd en had 2 kinderen welke nu resp. 9 maand en 2 jaar zijn. Hij werkte vroeger altijd als grensarbeider op de Hes.Torfwercke en verdiende dan plm f 30,- per week.'*

Hermanus Bos en Johannes Peters werden op 9 september 1944 in één graf op het Rooms Katholieke kerkhof te Amsterdamscheveld (nu Weiteveen) begraven.

(bron: Secretarie-archief Schoonebeek, dossier S355, Gemeentearchief Emmen)

Grafsteen op de graven van Johan Peters en Hermanus Bos op het Rooms Katholieke kerkhof te Amsterdamscheveld (nu Weiteveen)

(bron: fotocollectie J.A. Lambers te Nieuw-Schoonebeek)

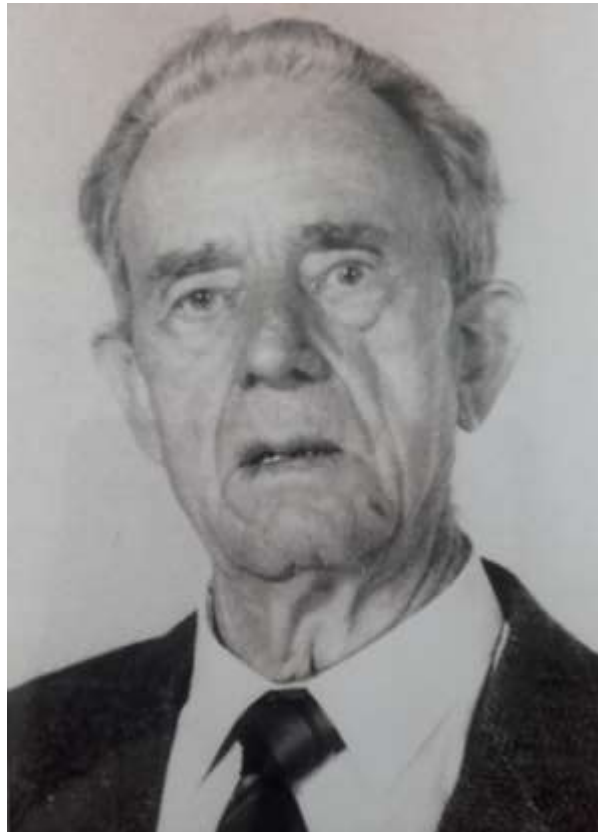
De directeur van het Districts-Bureau voor de Verzorging der Oorlogsslachtoffers te Emmen, schrijft op 24 augustus 1945 aan de burgemeester van Schoonebeek: *'Bij dezen heb ik de eer Uw college mede te deelen, dat bij mijn bureau als oorlogsslachtoffer staat ingeschreven de Wed. G. Peters-Schwieters, geboren 20 Mei 1926 te Emmen, wonende te Schoonebeek. In afwachting van een definitieve beslissing heb ik besloten, betrokkene met ingang van 25 Juli 1945 een voorschot toe te kennen van f 21.- per week, met dien verstande evenwel, dat in mindering zullen worden gebracht, de bedragen, die betrokkene vanaf dien datum, tot 25*

hoorde over wat er allemaal gebeurd was. Daar hoorde hij dat diezelfde nacht van 4 op 5 september Bos en Peters dood waren geschoten. Mijn vader vertelde nog dat Renze Kroeze ze had verraden.'

Johannes Bernardus Jozeph (Joop) Lambers werd op 12 juni 1912 in Emmen geboren als zoon van arbeider Johannes Bernardus Joseph Lambers en Anna Maria Catharina Welmering. Hij huwde op 31 augustus 1940 in Schoonebeek met Maria Josephina Frederika (Marie) Gerth, geboren op 28 april 1916 in Emmen als dochter van Johan Willem Gerth en Josephina Frederika Maria Hartmann. Het echtpaar kreeg de volgende kinderen: Johannes Bernardus Jozeph (roepnaam Jo), Johan Willem (geb./overl. Schoonebeek 6 juni 1943), Maria Josephina Frederika (roepnaam Mieke), Maria Catharina (roepnaam Ria), Johan Willem (roepnaam Willy), Johannes Gerardus (roepnaam Gerard), Johannes Andreas (roepnaam André) en Anna Maria (roepnaam Anneke). Joop Lambers overleed op 3 april 1992 in Emmen en zijn vrouw Marie in Schoonebeek op 9 november 2001.

(bron: Informatie van André Lambers te Nieuw-Schoonebeek)

Op de linkerfoto Johannes Bernardus Jozeph (Joop) Lambers (1912-1992), zijn vrouw Maria Josephina Frederika (Marie) Gerth (1916-2001) met op haar arm oudste zoon Johannes Bernardus (Jo) Lambers, foto omstreeks 1941

Op de rechterfoto Johannes Bernardus Jozeph (Joop) Lambers (1912-1992) op latere leeftijd.

(bron: privécollectie André Lambers te Nieuw-Schoonebeek)

Opperwachtmeester Wilhelm Aloys Bos uit Vlagtwedde

De dader betrof Wilhelm Aloys Bos, die op 8 maart 1949 door het Bijzonder Gerechtshof te Assen bij verstek ter dood werd veroordeeld. Hij trouwde met Thekla Plenter, geboren te Papenburg (Duitsland) omstreeks 1909 als dochter van Bernhard Plenter en Thekla Tombrink, van wie hij scheidde. Ze kregen op 28 november 1942 in Boertange een levenloos kind. Bij de overlijdensakte wordt als beroep van Wilhelm Aloys Bos kampbewaker aangegeven. Thekla Plenter hertrouwde met de landarbeider Jan Tuinema, zoon van Pieter Tuinema en Geesje Enting, die op 29 maart 1959 in Anloo overlijdt. Op 5 februari 1965 overleed zij in Groningen, wonende te Oud Annerveen (Anloo).

Wilhelm Aloys Bos stond op 22 februari 1949 terecht voor het Bijzonder Gerechtshof te Assen: *'Albert Boelen, Emmen (voortvluchtig); Wilhelm Aloisius Bos, Vlagtwedde (voortvluchtig); Toon Soetebier, Coevorden (voortvluchtig); Derk Jonkman, Hoogeveen.'* In de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 22 februari 1949 wordt de eis geschreven: *'Assen. Driemaal de doodstraf geëist tegen voortvluchtige A.K.D.'ers. Driemaal eiste de Procureur-Fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof te Assen, Mr Schrage, vanmorgen de doodstraf, namelijk tegen de AKD-ers Albert Boelen uit Emmen, Wilhelm Aloisius Bos uit Vlagtwedde en Paul Soetebier uit Coevorden. Dit drietal heeft in de jaren 1943, 1944 en 1945 geopereerd in de Drentse Zuid-Oosthoek en daar honderden arrestaties, huiszoekingen enz. verricht. De leider van deze acties, Bos, die evenals de beide anderen voortvluchtig is, werd door de Procureur-Fiscaal de zwaarste misdadiger van Drenthe genoemd. De uitspraak werd bepaald op 8 Maart.'*

In het Algemeen Handelsblad van 8 maart 1949 lezen we de opgelegde sententie: *'Wilhelm Aloys Bos uit Vlagtwedde, de tijdens de bezetting zo beruchte commandant van de A.K.W.-groep, die in Z.O. Drenthe opereerde, werd hedenmorgen door het bijzonder gerechtshof te Assen overeenkomstig de eis ter dood veroordeeld. Twee andere A.K.W.-ers, die met Bos samenwerkten, nml. Albert Boelen uit Emmen en Toon Soetebier uit Coevorden, tegen wie eveneens de doodstraf was gevraagd, zagen deze gewijzigd in levenslange gevangenisstraf. Alle drie zijn voortvluchtig.'*

De straf werd later omgezet in levenslang. Tijdens de bezetting woonde Bos in Boertange en was als hoofd van de Arbeits Kontroll Dienst werkzaam in Emmen. Hij was bewaker geweest in het kamp "Erica" te Ommen en in het laatst van de oorlog wachtmeester bij de Staatspolitie in Drenthe. Bij zijn arrestaties zijn veel mensen om het leven gekomen. In korte tijd werd hij berucht als jager op mensen die an Arbeitseinsatz wilden ontkomen. Kort voor zijn veroordeling was hij ontsnapt uit het N.S.B.-kamp in Jipsing-Boertange, waarna hij naar Duitsland vluchtte. Hij woonde op het laatst van zijn leven in het Westduitse Hattingen en genoot vanaf 1 januari 1957 een A.O.W.-uitkering van de Nederlandse staat. Bos werd opgespoord door een tweetal Nederlandse journalisten van de Winschoter Courant, waarna het ministerie van Justitie heeft geprobeerd Bos uitgeleverd te krijgen door Duitsland. Het Duitse ministerie van Justitie liet in 1978 Nederland weten hieraan geen gevolg te geven.

Wachtmeester Hildegondes Botter uit Nieuw-Dordrecht

Mondeling ging het verhaal rond dat Hermanus Henderikus Bos en Johannes Peters uit hun huis waren gehaald en gefusilleerd op beschuldiging van verzetsactiviteiten, hoewel niet bekend was dat zij bij het verzet hadden gezeten. De dader van de moord zou Hildegondes Botter uit Nieuw-Dordrecht zijn geweest. Uit vorenstaande wordt duidelijk dat dit niet het geval is, maar hij was er wel bij aanwezig. Het ging ook niet om verzetsactiviteiten, maar de beide jongens waren ondergedoken om te ontkomen aan de Arbeitseinsatz in Duitsland. Hildegondes Botter blijkt een groot oorlogsmisdadiger te zijn.

Na de oorlog werd voor het Bijzonder Gerechtshof een omvangrijke en langdurig proces tegen hem gevoerd. Hildegondes Botter werd op 25 januari 1920 in Nieuw-Dordrecht geboren als zoon van veenarbeider Henderikus Botter en Jantien Roelofs. Hij werd geronseld door de beruchte landwachter Johan Hendrikus Smit uit Emmen, compagniescommandant van de twaalfde compagnie van het derde bataljon van gewest III van de Landwacht Nederland. De jonge Botter is eerst bewaker in het kamp "Erica" te Ommen en daarna hulpagent van politie in Assen. Hij wordt medio 1944 als wachtmeester der Staatspolitie in Zuidoost-Drenthe gedetacheerd en gedraagt zich beestachtig. Eén van zijn daden in deze functie is tijdens een strooptocht de moord op Hermanus Henderikus Bos en Johannes Peters.

Op 31 juli 1946 werden door Izaak Jacob van der Walle, Wachtmeester 1e klasse der Rijkspolitie, gedetacheerd bij de P.R.A. te Emmen, diverse getuigen verhoord in de zaak tegen A.J.W. Zuijderduijn en H. Botter, voormalige A.K.D.-mannen te Emmen. Hij maakte het volgende proces-verbaal op van deze getuigenverhoren:

Rense Kroeze, geboren Nieuw-Schoonebeek 28 juli 1921, gewoond hebbende Nieuw-Schoonebeek D.17a: *'In de maand Augustus 1944, precies weet ik het echter niet meer, bevond ik mij op een avond bij de woning van Kobus van Ommen te Klazienaveen, omdat een zoontje van Van Ommen, genaamd Tinus, mij riep. Toen ik met Tinus stond te praten, naderden vanuit de richting Klazienaveen de mij bekende A.K.D.-mannen Bos, Zuijderduijn en Botter en nog enkele andere, mij onbekende personen. Ter hoogte van de woning van Van Ommen gekomen, riep Bos mij. Hij deelde mij mede, dat ze van plan waren, naar het Nieuw-Schoonebeekerveld te gaan om de ondergedoken N.S.K.K.-man Streuer en Berend Bos te arresteren. Daar ik bekend was in het Nieuw-Schoonebeekerveld moest ik mee. Ik heb nog tegen Bos gezegd, dat als ze onderduikers wilden vangen, ze beter naar Oud-Schoonebeekerveld konden gaan, omdat er daar genoeg waren. Waarom zij Berend Bos moesten arresteren, weet ik niet, doch ik vermoed wegens zwarte handel. We zijn de woning van Van Ommen binnengegaan en zijn aldaar enige tijd geweest. Omstreeks 10 uur des avonds zijn we naar het Nieuw-Schoonebeekerveld gereden naar de woning van de vader van Berend Bos. Berend Bos, die wij moesten hebben, was echter niet thuis. In de woning van Bos ben ik niet geweest. Ik moest buiten wachten. We zijn daarna naar de woning van de vader van Peters gegaan. Wat ze daar echter moesten doen, weet ik niet. Ze zijn de woning van Peters binnengegaan en kwamen na enige tijd weer naar buiten. Of ze daar huiszoeking verricht hebben, weet ik niet. Toen zijn wij naar de woning van Streuer gegaan, doch ook deze was niet thuis. We zijn daarna voor de woning van Streuer op de weg blijven praten. Uit de richting Duitsland naderde toen een groepje personen, die ons met*

aardappelen of appels gooiden. Bos, Zijderduijn en Botter gingen er op af, steeds roepende: "Halt, politie". Ik ben echter voor de woning van Streuer op straat blijven staan. Wat er precies gebeurd is, weet ik niet. Wel heb ik gehoord, dat er enkele malen geschoten werd. Ik ben toen die richting uitgegaan en trof er de mij bekende Peters, die in het bos lag, aan. Ik bemerkte, dat hij dood was. Zoals Bos mij toen verklaarde, had hij hem doodgeschoten. Later hoorde ik, dat Hendrik Bos, een broer van Berend Bos, eveneens wonende te Nieuw-Schoonebeek, ook doodgeschoten was.

Dat ik Zijderduijn verzocht heb, er niet over te spreken, dat ik er bij geweest was, kan ik mij niet herinneren, omdat ik door het gebeurde zeer onder de indruk was. Wel heb ik tegen Zijderduijn gezegd, toen ik het lijk zag liggen, dat het mijn neef was, omdat ik meende, dat het Cornelis van Boxem was. Dit was echter niet het geval. Bos noch Peters zijn familie van mij.'

Geertruida Streuer, geboren 6 september 1927 te Schoonebeek, zonder beroep Nieuw-Schoonebeekerveld D.89: 'Begin September 1944, welke datum het was, weet ik niet precies meer, vervoegden zich op een avond te omstreeks 11 uur enkele personen in burgerkleding aan onze woning. Mijn vader was toen niet aanwezig, daar hij in het ziekenhuis lag, terwijl mijn moeder ergens op visite was. Bedoelde personen deelden mij mede, dat zij huiszoeking kwamen doen naar mijn ondergedoken broer, die bij de N.S.K.K. was geweest. Met het pistool in de hand, hebben twee personen, die ik niet bij name ken, huiszoeking gedaan, zonder mijn broer te vinden. Ze zijn daarna ook weer vertrokken. In totaal waren er ongeveer 6 à 7 personen. Enige tijd, nadat de personen, die de huiszoeking verricht hadden, waren vertrokken, hoorde ik schieten. Later hoorde ik, dat Hendrik Bos en Peters doodgeschoten waren.'

Hermannus Bos, geboren 27 februari 1867 te Coevorden, zonder beroep Nieuw-Schoonebeekerveld D.158: 'Begin September 1944, welke datum weet ik niet meer, werd ik op een avond omstreeks 12 uur uit mijn bed geklopt. Op mijn vraag, wie er was, werd er geantwoord: "Politie". Ik heb hierop de deur geopend en zag toen twee, mij onbekende personen in burgerkleding. Zoals ik later hoorde, waren dit de A.K.D.-mannen Bos en Zijderduijn geweest. Een van genoemde personen deelde mij mede, huiszoeking te moeten doen. Ze hebben dit dan ook gedaan, doch zonder resultaat. Ik woonde toentertijd met mijn zoons Hendrik en Albertus in bij mijn zoon Benardus Hendrikus. Zowel mijn zoon Hendrik als Bernardus waren ondergedoken, doch verbleven des nachts niet thuis. De andere dag, des morgens hoorde ik, dat mijn zoon Hendrik in de buurt van onze woning doodgeschoten was. Zoals er beweerd wordt, moet dit gebeurd zijn door dezelfde personen, die bij ons huiszoeking hebben verricht.'

Bernardus Hendrikus Bos, geboren 19 april 1915 te Schoonebeek, veenarbeider Nieuw-Schoonebeekerveld D.58: 'Begin September 1944 bevond ik mij op een avond met nog enkele andere onderduikers, onder anderen mijn broer Hendrik, Geert Moes en Peters in de omgeving van de woning van Peters. Omstreeks 12.00 uur wilden wij onze schuilplaatsen opzoeken en gingen daarom over de weg, lopende voor de woning van Peters. Al pratende naderden wij het aan genoemde weg staande café van Streuer. Op ongeveer 20 meter zagen wij toen enkele personen staan. Daar wij onderduikers waren, vertrouwden wij het niet en gingen daarom terug. Genoemde personen hadden ons waarschijnlijk al opgemerkt, althans ik hoorde een van deze personen roepen: "Halt, politie". Tegelijkertijd werd er ook al

geschoten. Ik heb mij hier echter niet aan gestoord en heb de vlucht genomen. De andere dag hoorde ik, dat mijn broer Hendrik en Peters doodgeschoten waren, doch wie dit gedaan heeft, weet ik niet.'

Geert Harm Moes, geboren 26 juli 1918 te Emmen, veenarbeider Nieuw-Schoonebeekerveld D.90: *'Begin September 1944 bevond ik mij op een avond met Hendrik Bos, Peters, Bernardus Bos en nog enkele andere personen in de omgeving van de woning van genoemde Peters. Wij waren allen onderduikers en wilden omstreeks 12 uur onze schuilplaats opzoeken. Hiertoe moesten wij het café van Streuer passeren. Genoemd café op plm. 20 meter genaderd zijnde, zagen wij op de weg enkele personen staan. Opeens hoorde ik: "Halt, politie", waarop ik en nog enkele anderen de vlucht namen. Ik ben toen met Peters een zijweg ingevlucht. Wij werden achtervolgd, terwijl er steeds op ons geschoten werd. Tijdens de vlucht ben ik Peters kwijt geraakt. De andere dag, 's morgens hoorde ik, dat Peters, evenals Hendrik Bos doodgeschoten was. Wie dit gedaan heeft, weet ik niet.'*

Gerdina Gesina Switers, geboren 20 mei 1920 te Emmen, weduwe van J.H. Peters, wonende Nieuw-Schoonebeekerveld D.95: *'Op 4 September 1944, des avonds omstreeks 11 uur is mijn man J.H. Peters, die ondergedoken was, omdat hij niet in Hamburg (Duitsland) tewerkgestelde wilde worden, van huis gegaan naar zijn ouders, waar hij meestal sliep. Ongeveer 4 à 5 uur later werd ik uit mijn bed geklopt en werd mij door de politie medegedeeld, dat mijn man doodgeschoten was. Huiszoeking is nimmer bij ons geschied.'* (bron: Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging, toegang 2.09.09, inv.nr. CABR 355, BRC, Nationaal Archief)

In de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 9 december 1948 is een uitgebreid artikel opgenomen over de rechtzitting tegen Hildegondes Botter: *'De doodstraf geëist tegen Hillegondes Botter uit Nw.-Dordrecht. Het Hof gelast een psychiatrisch onderzoek. Precies zes uren heeft de Drentse Kamer van het Bijzonder Gerechtshof, gepresideerd door Mr H.H. Nauta, gisteren besteed aan de behandeling van de omvangrijke tenlastelegging tegen de 28-jarige Hildegondes Botter uit Nieuw-Dordrecht. Gecomprimeerd in deze uren herleefde een periode van enige maanden, waarin deze Botter een mensonterende activiteit ten dienste van de bezetter aan de dag legde, welke een onzegbaar, dikwijls niet te stillen leed aan talrijke landgenoten deed voltrekken.*

Het was in zes uren, dat ruim veertig getuigen een huiveringwekkend verhaal schreven van menselijke verwording, die men gemeenlijk – overigens ten onrechte – als "beestachtig" pleegt aan te duiden.

Deze talrijke getuigenverklaringen hadden alle betrekking op een periode, dat verd. als wachtmeester der Staatspolitie medio 1944 bij de AKD werd gedetacheerd en in samenwerking met de aarts-misdadigers Zuyderduin en Bos een waar schrikbewind uitoefende in de Z.-O. hoek van Drenthe. Voordien was Botter o.m. bewaker in het kamp "Erica" te Ommen en hulpagent van politie te Assen, in welke functies hij zich blijkbaar niet minder heeft misdragen dan de doorsnee zijner collega's. Viel er in de begin-periode van zijn optreden als AKD-man nog een zekere gematigdheid te constateren, al spoedig toonde hij zich een zeer gewillig leerling van Zuyderdien c.s. en was het tenslotte moeilijk uit te maken, wie in het plagen van onmenselijke bejegeningen nu eigenlijk wel de kroon spande.

Met het weergeven van de verklaring van één getuige heeft men die van vrijwel alle andere getuigen verteld. Steeds waren het weer huiszoekingen, jachten op onderduikers, verhoren waarbij de slachtoffers op beestachtige wijze met gummiknuppels werden afgebeeld. Tekenend voor het optreden van deze verdachte is het voorval, dat zich op 20 Juli 1944 te Nieuw-Weerdinge afspeelde tijdens de arrestatie van de veenarbeider F. Wisman. Toen deze trachtte te ontsnappen, joeg verd. hem van ca. 1 meter afstand een kogel door de borst, die de long doorboorde. Het mag een wonder heten, dat het slachtoffer er het leven afscheurde. Op Botter maakte dit echter geen noemenswaardige indruk, want zijn eerste werk na deze laffe daad was de arrestatie van de broer van het slachtoffer. Welhaast ontelbaar is het aantal arrestaties, dat verd. heeft verricht. Het feit, dat in een tijdsverloop van 6 weken 119 personen werden gearresteerd, toont in voldoende mate aan met welk een ijver deze man zich van zijn taak kweet. Talrijke namen werden gisteren genoemd van personen, die door hem in Duitse kampen belandden en daar van uitputting omkwamen. Verd. arresteerde o.a. de arbeider Strijker uit Klazienaveen, die nimmer is teruggekeerd. Welk een leed bracht hij teweeg in het gezin Bruinsma uit Barger-Compascuum, van wie de zoon thans nog in het sanatorium voor t.b.c.-patiënten te Hellendoorn wordt verpleegd, als gevolg van de in Duitsland doorstane ellende. Een vooraanstaande rol speelde Botter ook bij de razzia's te Zwartemeer, Zweeloo en Oosterhesselen. De jacht in eerstgenoemde plaats leverde 13 onderduikers op, w.o. de zoon van de heer J.G. Peters, die in een Duits kamp het leven liet. Eén der getuigen noemde het optreden van verd. te Zweeloo als "een beest gelijk". Hier werd o.a. G. Gerrits gearresteerd, die ook nimmer het licht der bevrijding weer heeft mogen aanschouwen. In Oosterhesselen was het de ondergedoken officier H. Schothorst, die in handen viel van Botter en dusdanig werd geranseld, dat hij na zijn terugkeer uit Duitse krijgsgevangenschap nog de blauwe plekken daarvan droeg. Eén der getuigen is de gewezen militair H.J. Boogaard, die destijds deel uitmaakte van de ondergrondse stoottroepen. Na door de Duitsers gearresteerd te zijn, zag hij kans te ontvluchten en dook onder in het rusthuis "Ellertsveld" te Schoonoord, waar nog een drietal personen, w.o. de predikant Van Eekelenburg, zich schuil hield. Verd., toen overgegaan tot de landwacht, deed hier met een aantal wapenbroeders een inval, vond de schuilplaats der onderduikers en vuurde hierin met zijn revolver, tengevolgde waarvan getuige Boogaard in het been werd getroffen. Ten tweede male wist hij echter te ontvluchten. Minder fortuinlijk waren de drie overige arrestanten. Zij belandden in Duitsland, waar Ds v. Eekelenburg omkwam. Uitvoerig behandelde het Hof voorts de arrestatie van de heer Otterman, die dit met zijn leven moest bekopen. Volgens verd. ontstond bij de aanhouding van O. door hem en een andere landwachter, een worsteling, tijdens welke het vuurwapen van verd. is afgegaan en waardoor de arrestant in de buik werd getroffen. Volgens de arts Eggink was verdacht nog al erg in zijn nopjes met deze "goede" afloop. Toen hij het slachtoffer medische bijstand wilde verlenen, werd dit op brute wijze geweigerd. O. overleed naderhand aan de opgelopen verwonding. Terloops kwam verder nog ter sprake de arrestatie van zekere Klaasen, die in een schuilkelder aan de Julianastraat te Emmen door verd. werd gearresteerd. Ook dit slachtoffer keerde niet uit Duitse gevangenschap terug. Wel zeer weerzinwekkend is het optreden van

de AKD-ers tijdens een strooptocht in Nw.-Schoonebeekerveld geweest. Hier werden zekere Bos en Peterse aangehouden, die echter de vlucht namen. Zonder pardon schoten de bruten de vluchtelingen neer, beroofden de lijken, volgens een verklaring van Zuyderduin, van de kostbaarheden en verdeelden die onderling. Dit laatste ontkende verd. evenwel.

Typierend voor de mentaliteit van Botter is evenzeer het gebeurde op het landwachtershuis te Emmen. Tussen verd. en een tweede landwachter ontstond een woordenwisseling, die zó hoog liep, dat Botter zijn wapen trok. Juist toen het schot afging, stapte een derde makker binnen, zekere A. Eising, die dodelijk door de kogel werd getroffen.

Tenslotte kwam de arrestatie van de heer Beens, op zo'n onmenselijke wijze door de SD om het leven gebracht, ter sprake. De SD-er Van Droffelaar kon als get. evenwel weinig positiefs mededelen omtrent het aandeel, dat verd. heeft gehad bij het verhoor van Beens. Overigens bekende Botter wel de arrestatie van Beens op zijn geweten te hebben.

De advocaat-fiscaal vroeg zich in een kort requisitoir af, wat Botter had beziel en wat deze tijdens de zittingsuren heeft verborgen achter een masker van gelatenheid, die men bijna apathie zou kunnen noemen. Wellicht geeft ongebreidelde eerzucht een verklaring voor de eerste vraag; eerzucht, die in de omgeving van doortrapte misdadigers als Zuyderduin c.s. tot sadisme leidde. Gezien de eindeloze rij mishandelingen en de ellende, die verd. over anderen heeft uitgestort, kon de advocaat-fiscaal, ondanks de jeugdige leeftijd van verdachte, slechts tot de doodstraf concluderen.

De raadsman Jrh. Mr Dr W.H. Alting van Geusau kon, wat betreft de andere vraag van de advocaat-fiscaal een verklaring geven: verd. is n.l. een kalmerend middel toegediend, i.v.m. zijn buitengewoon driftige aard. Deze drift, aldus de raadsman, verklaart wellicht enigszins zijn houding tijdens de bezetting. Derhalve verzocht het Hof om een psychiatrisch onderzoek. Conform dit verzoek stelde het Hof de zaak in handen van de raadsheer-commissaris voor het instellen van een onderzoek naar de geestvermogens van Botter.'

Tegen Hillegondes Botter werd dus de doodstraf geëist. Uit het psychiatrisch rapport blijkt dat hij partieel toerekeningsvatbaar werd beschouwd, waarin de procureur-fiscaal zich niet kon vinden. In de zitting van het Bijzonder Gerechtshof van 26 januari 1949 werd Hildegondes Botter veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf en ontheffing uit de kiesrechten. Hierop werd beroep in cassatie aangetekend. Op 6 maart 1950 werd de straf omgezet in gevangenisstraf van twintig jaren met vooraftrek vanaf 23 mei 1945. Verder werd hij ter beschikking van de regering gesteld om te worden verpleegd. En tevens ontzetting uit actieve en passieve kiesrechten voor het leven.

(bron: Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging, toegang 2.09.09, inv.nr. CABR 355, BRC, Nationaal Archief)

Wachtmeester Arend Jan Willem Zuyderduyn uit Amsterdam, wonende te Nieuw-Amsterdam

Naast Wilhelm Aloys Bos en Hildegondes Botter, waren nog drie wachtmeesters bij de actie aanwezig: Zijderduijn, Troostheide en Jonkman. Zijderduijn was uit Amsterdam afkomstig en woonde in Nieuw-Amsterdam. Arend Jan Willem Zijderduijn werd op 5 mei 1906 in Amersfoort geboren als zoon van Gerrit Zijderduijn en Alijda Johanna van den Heiden. Op 25 maart 1931 was hij failliet verklaard. Hij was op dat moment schilder wonende aan de Heerenstraat 34a in Bussum en had een werkplaats aan de Driestweg 48 aldaar.

De Provinciale Drentsche en Asser Courant van 16 februari 1949 deed het volgende verslag van een zitting ten Zuyderduyn: *'Bijzonder Gerechtshof Assen. Zuyderduin, koud en cynisch, verkochte Amsterdamse galgenhumor. Geen spoor van berouw te bekennen.*

Zelden is de sfeer in de zittingszaal van het Asser Bijzonder Gerechtshof aan dergelijke fluctuaties onderhevig geweest als gisteren het geval was tijdens de behandeling van de zaak tegen de 42-jarige huisschilder Arend Jan Willem Zijderduin. Hilariteit was troef deze dag, maar daarnaast waren er zovele tragische momenten, dat de lach op de gezichten even snel bestierf als hij er op gekomen was. Voeg daarbij de diverse uitspattingen der getuigen, die door de zeldzaam cynische houding van de verdachte en de Amsterdamse galgenhumor, die hij af en toe meende te kunnen verkopen, tot het uiterste toe gedreven werden en men zal begrijpen, dat dit alles ruimschoots voldoende was om een wel bijzonder bewogen zitting te verkrijgen, die tenslotte eindigde in een aanhouding der zaak tot 8 Maart a.s.

Spelend met een alpinomutsje en brutaal om zich heen kijkend, liet de beschuldigde, die als wachtmeester van de Staatspolitie bij de AKD gedetacheerd was, de lange misdadige film, die door meer dan dertig getuigen werd afgedraaid en waarin hijzelf de hoofdrol vertolkte, aan zijn ogen voorbijtrekken.

Uitroepen als "Je bent een beul, ik kan je wel aanvliegen" of "Je Liegt als een varken" en "Je was de schrik van Nieuw-Amsterdam", die door enkele van zijn vroegere slachtoffers op hem werden afgevuurd, schenen gewoon langs hem heen te gaan.

Koud en hard was zijn stem toen hij vertelde van het vreselijke voorval, dat op 23 September '44 in het kamp Ommen, waar hij bewaker was, plaatsgreep. Er kwamen die dag een paar SD-ers in het kamp, die daar een tweetal arrestanten wilden fusilleren. Maar voor dit "karweitje" moesten de beulen een geschikt plekje hebben en dat geschikte plekje werd hen door Zijderduin gewezen. Een graf werd gegraven en de beide slachtoffers kregen bevel, om hierin te gaan liggen, wat zij ook deden, echter niet naar zin van hun moordenaars. Dezen wilden hen n.l. op de buik hebben en nadat aan dit bevel gehoor gegeven was, werden de stakkers zonder pardon met een nekschot afgemaakt. Of Zijderduin aan dit mensonterend werk meegedaan had? Hijzelf beweerde pertinent van niet, maar enkele getuigen kwamen met verklaringen, die de mogelijkheid niet geheel uitsloten. Hoe het ook zij, hij was in ieder geval getuige van het verschrikkelijke misdrijf en zo zeide de President van het Hof, Mr Naua, na afloop der zitting tot de verdachte: "dat U na dit voorval nog met zulke mensen verder samengewerkt hebt, zegt ons genoeg".

Intussen was dit nog maar een klein schakeltje uit de lange keten van wandaden, die deze verdachte, veelal in nauwe samenwerking met andere beruchte AKD-ers als Botter, Bos en Troostheid, bedreef. Keer op keer trok deze ploeg er op uit, om dan hier, dan daar in Drenthe schrik en leed te zaaien en honderden arrestaties werden verricht.

Zo liep ook de ondergedoken politiemann Beens in de AKD-val en de wijze, waarop de “heren” zich in nauwe samenwerking met de SD van dit slachtoffer ontdeden, tekent wel heel duidelijk hun verdorven mentaliteit. Er werd namelijk een gefingeerde overval in elkaar gezet, waarbij Beens, terwijl hij door de AKD-ers naar Assen getransporteerd werd, zogenaamd bevrijd zou worden. In werkelijkheid echter waren deze “bevrijders” niets anders dan SD-ers, die de politiemann inplaats van de vrijheid, een vreselijke dood brachten.

Zuijderduin beweerde bij hoog en bij laag, dat hij niets van deze “comedie” afgeweten had. Een andere AKD-operatie had in September '44 in het Schoonebeekerveld plaats, waarbij een paar onderduikers de dood werden in gejaagd. En alsof di tnog niet erg genoeg was, verlaagden de vanden er zich toe, om de lijken te beroven en de buit later te verdelen. Uren achtereen ging het zo door; arrestaties, razzia's in Zwartemeer en Gasselte; zijn houding als bewaker in Ommen, ieder detail werd uitvoerig belicht en toen de President tenslotte besloot tot aanhouding, moest hij constateren dat het werkelijk bar was. En bovendien deed hij Zuijderduin nog de onheilsPELLende belofte, dat zijn houding ter zitting zeker tot uitdrukking in de straf zou komen.'

In het Nieuwsblad van het Noorden van 16 februari 1949 stond het volgende artikel over hem: 'Bijzonder Gerechtshof Assen. A.K.D.-er: A.J.W. Zuyderduyn arresteerde en mishandelde. De 42-jarige huisschilder A.J.W. Zuyderduyn afkomstig uit Amsterdam en wonende te Nw. Amsterdam vormde bij de AKD met Troostheid, Botter en Bos een kwartet, dat grote schrik en ontsteltenis bracht in vrijwel geheel Drenthe. Honderden arrestaties hebben ze verricht, welke veelal gepaard gingen met mishandelingen.

Uit financiële overwegingen ging Zuyderduyn in 1942 bij het KK, aanvankelijk als kok in het kamp Erica te Ommen. Als wachtmeester v.d. Staatspolitie werd hij bij de AKD gedetacheerd en daar was hij bijzonder actief. Een 30-tal getuigen vertelde onder meer van de moord op de gearresteerde politiemann Beens uit Rotterdam. Mej. Emmens te Coevorden, destijds telefoniste te Nw. Amsterdam, kon door het openmaken van aan Zuyderduyn gerichte brieven verschillende personen waarschuwen, totdat zij tenslotte tegen de lamp liep. Tijdens een bezoek van de AKD aan haar woning, wist ze te ontvluchten: haar vader werd evenwel gearresteerd en bij de Woeste Hoeve doodgeschoten. Ook was Zuyderduyn aanwezig bij de strooptocht door Borger en omgeving en bij een razzia in Zwartemeer, Zwinderen en Zweeloo, waar velen gearresteerd en mishandeld werden. Veel ontkende hij, ook zijn aandeel in het gebeurde in Schoonebeekerveld, waar de jongemannen Bos en Peters werden vermoord en hun lijken werden beroofd. Voorts maakte hij het fusilleren van een marechaussee en een distributieambtenaar mee in het kamp te Ommen. Na een zitting van ongeveer 8 uur werd de zaak uitgesteld tot 8 Maart a.s.'

In De Volkskrant van 27 april 1949 valt te lezen dat de doodstraf tegen hem werd geëist: 'Doodstraf geëist tegen Zuyderduyn. Assen, 26 April. – Vandaag eiste de advocaat-fiscaal bij de Drentse Kamer van het Bijzonder Gerechtshof te Leeuwarden de doodstraf tegen de 42-jarige huisschilder A.J.W. Zuyderduyn uit Amsterdam. Zuyderduyn werd, nadat hij tijdens de bezetting enige tijd als kok in het kamp “Erica” te Ommen dienst had gedaan, als wachtmeester der Staatspolitie bij de Arbeidscontrôledienst gedetacheerd. Hij vormde met Troostheid, Botter en Bos een groep, die in vrijwel geheel Drente grote schrik en ontsteltenis heeft verbreid door de wijze waarop zij honderden arrestaties verrichtten en hun arrestanten mishandelden. Het Hof bepaalde de uitspraak op 3 Mei.' In de Provinciale Drentsche en

Asser Courant van dezelfde 27 april 1949 las men een omvangrijk verslag: *'Bijzonder Gerechtshof Assen. Doodstraf geëist tegen A.K.D.-man Zuyderduyn. Walgelijke houding van verdachte. Mr. Schrage, advocaat-fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof te Assen eiste gisteren de doodstraf tegen de 42-jarige Amsterdamse huisschilder A.J.W. Zuyderduyn, die als wachtmeester van de Staatspolitie bij de A.K.D. in Emmen was gedetacheerd en een ware schrik was voor de bevolking van Z.O. Drenthe.*

Deze zaak had reeds op 15 Februari j.l. gediend maar moest toen wegens tijdnood worden aangehouden tot gisteren.

Lachend betrad Zuyderduyn de rechtszaal, nadat hij even tevoren zijn vrouw in de gang nog verzekerd had, dat zij moest rekenen op de doodstraf. Onbewogen hoorde hij het striemende requisitoir van mr. Schrage aan, en toen deze de hoogste straf voor hem vroeg, vertrok geen spier in zijn gelaat.

Zuyderduyn berokkende vele Drenthen leed tijdens de bezetting. Hij begon zijn walgelijke loopbaan in het kamp "Erica" bij Ommen, waar hij zich in 1942 vrijwillig meldde als kampkok. Wegens oneerlijkheid werd hij door de Duitsers naar het strafkamp Herthe overgeplaatst. Een bof voor de gevangenen meende Zuyderduyn, want van mij kregen zij tenminste genoeg eten. In 1943 kwam hij in Nederland terug, werd in 1944 bevorderd tot wachtmeester bij de Staatspolitie en gedetacheerd in Emmen bij de Arbeits Kontroll Dienst. "Met zachte en naar verkiezing met strenge hand werden de onwilligen voor de Fachberater geleid" aldus Zuyderduyn. Samen met de even beruchte Bos, Botter en Troostheide werd in het najaar van 1944 een razzia gehouden in Nw. Schoonebeekerveld. Koelbloedig werden hier zekere Peters en Bos neergeschoten. De boeven gaven elkaar de schuld, wie de dader was. De lijken werden beroofd van kostbaarheden, die onderling verdeeld werden.

Zo talrijk zijn de huiszoekingen van Zuyderduyn geweest, dat hij op de vraag van de landbouwer Fernhout uit Nw. Amsterdam: "Weet jij niet meer dat je bij ons thuis bent geweest?" antwoordde "Maar beste man, denkt U dat het mijn enigste huiszoeking is geweest." In Emmen arresteerde de verdachte de 63-jarige Beuker die in het kamp om het leven kwam. In Ommen wees hij de Duitsers een geschikte plaats, om een aantal Nederlanders te fusilleren. Mishandelingen, nu ja, hij had een arrestant wel eens aangeraakt, maar meer niet. De cynische houding van de verdachte waren voor de advocaat-fiscaal mede aanleiding om de doodstraf te vorderen.'

Er volgden nog diverse zittingen, waarin getuigen werden gehoord. Op 22 juni 1949 deed het Bijzonder Gerechtshof een uitspraak in de zaak tegen Zuyderduyn. Hij werd tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld.

Zuyderduyn ging in hoger beroep en de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 23 maart 1950 schreef: *'Tegen Zuyderduyn (terreur Z.O. Drenthe) 15 jaar geëist. Voor de Bijzondere Raad van Cassatie diende gistermorgen het beroep van de 43-jarige Amsterdammer A.J.W. Zuyderduyn, die door het Leeuwarder Bijzonder Hof tot levenslange gevangenisstraf is veroordeeld. Z. is tijdens de bezetting lid geweest van de Arbeits Kontroll Dienst, met enkele anderen vormde hij een groep die in de Z.-O. hoek van Drenthe een ware terreur zou hebben uitgeoefend. Bij acties, als razzia's, huiszoekingen, opsporingen en arrestaties, waarbij Z. direct betrokken zou zijn geweest, zijn 12 Nederlanders vermoord. Z. erkende het hem tenlaste gelegde. Aan mishandelingen ontkende hij echter deelgenomen te hebben. Zijn raadsman, Mr Bosch, zag in requirant niet een hoofdfiguur uit de AKD-bende.*

Hij noemde hem 'n actief meeloper, een slappeling, die zijn tekort aan karakter achter een grote mond verborg. Mr Bosch vroeg een mildere straf. Daaraan voldeed de proc.-fiscaal, Prof. Mr Langemeyer; hij concludeerde namelijk tot verlaging van de opgelegde straf tot 15 jaar met aftrek. Uitspraak 19 April a.s.' Op 19 april 1950 deed de Bijzondere Raad van Cassatie in het beroep dat door Zuyderduyn was ingesteld. De levenslange straf werd teruggebracht naar achttien jaar.

We lezen in de Provinciale Drentse en Asser Courant van 17 juli 1947 in de zaak tegen de 56-jarige aardappelhandelaar en NSB-er Johannes Gankema te Nieuw-Amsterdam, dat deze zich in april 1944 bij de Landwacht meldde. Hij gaf namen van goede Nederlanders door aan een tweetal mannen van de A.K.D., zijnde A.J.W. Zuyderduyn te Emmen en A. Troostheide te Nieuw-Amsterdam, die dat bevestigden. In dezelfde courant van 18 september 1947 werd betreffende de zaak van Johannes Gankema geschreven over Zuyderduyn: *'zegt de AKD-man Zuyderduyn, hoewel hij in 120 rechtzaken is betrokken, zich uitstekend te kunnen herinneren dat verd. hem een aantal namen van "verdachte" personen heeft opgegeven – die kort daarop zijn gearresteerd – en blijft derhalve bij zijn verklaring tijdens de eerste behandeling afgelegd.'*

Wachtmeester Albert Troostheide te Nieuw-Amsterdam

Zoals we hiervoor al zagen vormden Wilhelm Aloys Bos, Arend Jan Willem Zuyderduyn, Derk Jonkman en A. Troostheide een kwartet van A.K.D.-ers die zeer actief waren in Drenthe. Albert Troostheide werd op 20 februari 1905 in Amsterdam geboren als zoon van Cornelis Jacobus Troostheide, karrenrijder en later kantoorbediende te Amsterdam, en Jantje Hoekzema. Albert trouwde op 30 december 1925 als kelner in Amsterdam met Maria Elisabeth Houtlosser. Zij werd op 11 november 1903 in Amsterdam geboren als dochter van Willem Johannes Houtlosser, wijnkopersknecht en later werkman te Amsterdam, en Maria Elisabeth Cornelisse. Albert Troostheide en zijn vrouw Maria Elisabeth Houtlosser waren beide in Amsterdam lid van de N.S.B.

We lezen in de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 11 november 1949 dat Zuyderduyn en Troostheide samen op jacht gingen. Er speelde voor het Bijzonder Gerechtshof te Assen namelijk een zaak tegen Frederik Niemeijer, postcommandant van de landwacht te Erica, waarvoor nog een aantal getuigen moesten worden gehoord. *'Uit de verklaringen van dezen kwam nog eens duidelijk het aandeel van verd. in de liquidatie van de O.D.-groep in Z.O.-Drenthe vast te staan, terwijl hij voorts eens in gezelschap van de beruchte A.K.D.-ers Zijderduyn en Troostheid jacht maakte op een illegale werkster.'*

Wachtmeester Derk Jonkman uit Hoogeveen

De derde betrokken wachtmeester was Derk Jonkman uit Hoogeveen. Hij werd op 19 juli 1903 in Bazuin (Zuidwolde) geboren als zoon van landbouwer Hendrik Jonkman en Femmechien Hoekman. Hij vestigt zich op 29 mei 1918 in Ruinen als boerenknecht, en vertrekt op 5 mei 1919 naar Meppel eveneens als boerenknecht. Hij vertrekt alweer op 10 mei 1919 vanuit Meppel naar Ipendam. Hij komt uiteindelijk terecht in Limburg, waar hij op

18 april 1924 als mijnwerker in Eijgelshoven trouwde met de fabrieksarbeidster Maria Josephina Kreitz, geboren op 8 mei 1905 in Aken (Duitsland) als dochter van koetsier Peter Mathias Kreitz en Maria Kehren. In 1929 wordt Derk Jonkman uit Zuidwolde vermeld in Eindhoven. Ze kregen in ieder geval de volgende kinderen: N.N. (geb./overl. Rotterdam 28 augustus 1935), Pietertje/Peter (geb. Rotterdam 19 februari 1938) en Leen (geb. oktober 1939, overl. Rotterdam 8 februari 1940).

Op 7 januari 1935 vertrok Maria Josephina Jonkman-Kreitz vanuit Heerlen naar Rotterdam, waar ze inwonend was op de Gedempte Binnenrotte 74b, waarna ze diverse malen naar allerlei adressen verhuisde. Ze leefde hier gescheiden van haar man en het huwelijk werd op 15 december 1938 in Assen ontbonden door echtscheiding. Zij hertrouwde met Hermanus Dullemond. Ze overleed op 9 oktober 1956 in Rotterdam.

Derk Jonkman hertrouwde met Lutina Hoekman, geboren op 2 juni 1908 in Zuidwolde als dochter van de timmerman Albert Hoekman en Roelofje Hofman. Haar ouders waren op 27 april 1916 met hun vier kinderen vanuit Zuidwolde in Veendijk (Havelte) komen wonen. Haar vader vertrok op 20 augustus 1917 naar Woensbroek, gevolgd door de rest van het gezin op 8 november 1917.

Derk Jonkman werd in 1943 lid van de N.S.B. en was enige tijd plaatsvervangend leider van het Nederlansche Arbeids Front (N.A.F.) te Hoogeveen. Daarna werd hij lid van het Kontroll Kommando in het kamp "Erica" te Ommen. In juni 1943 werd hij ingezet als controleur van de Arbeits Kontroll Dienst (A.K.D.). Hij ging onderdeel uitmaken van de beruchte A.K.D.-groep van Bos in Zuidoost-Drenthe.

De Provinciale Drentsche en Asser Courant van 23 februari 1949 doet verslag van de zaak tegen Derk Jonkman uit Hoogeveen: *'Bijzonder Gerechtshof Assen. A.K.D.-optreden in Z.O. Drenthe opnieuw aan de kaak gesteld. Driemaal de doodstraf geëist.*

Voor de derde achtereenvolgende maal werd gisteren voor het Bijzonder Gerechtshof te Assen het onmenselijke en misdadige optreden van de AKD-groep in de Drentse Zuid-Oosthoek aan de kaak gesteld. Nadat in twee vorige zittingen reeds de Coevorder timmerman Jan Soetebier en de Amsterdamse huisschilder Zuyderduin hun aandeel hierin onder de neus werd geduwd, was nu de beurt aan een derde "college", n.l. de 45-jarige bouwvakarbeider Derk Jonkman uit Hoogeveen. En weer werden ons de vele strooptochten, de onbeschaamdheid, waarmede de talrijke huiszoekingen werden verricht en de lichtvaardigheid, waarmede zij met een mensenleven omsprongen, ten voeten uit getekend door het massaal aantal getuigen, dat ook deze dag de zaal weer vulde. Overigens moest deze zaak, evenals de beide vorengenoemde, tenslotte aangehouden worden tot 8 Maart a.s.

Jonkman moet zich een beetje eenzaam gevoeld hebben, want eigenlijk hadden hier drie andere AKD-medewerkers bij hem moeten staan, die ondanks hun afwezigheid echter wel terecht werden.

Deze drie, Albert Boelen uit Emmen, Wilhelm Aloisius Bos uit Vlagtwedde en Toon Soetebier uit Coevorden zijn n.l. momenteel voortvluchtig en zodoende moesten hun zaken bij verstek worden behandeld. Allen deden, evenals Jonkman, aanvankelijk als bewaker dienst in het kamp Erika bij Ommen, om daarna als wachtmeester van de Staatspolitie bij de AKD gedetacheerd te worden. Bos nam toen de leiding van de groep in handen en hij deed dit op een dusdanige wijze, dat de Proc.-Fiscaal in zijn requisitoir tegen deze verdachte sprak van

de zwaarste misdadiger uit Drenthe. Trouwens, ook de beide anderen deden “flink hun best” en waren betrokken bij talrijke acties, zodat tenslotte tegen alle drie de doodstraf werd gevraagd.

Voor Jonkman niet erg bemoedigend, maar hij had in ieder geval de mogelijkheid, om zijn optreden nog enigszins te rechtvaardigen, al deed hij hiertoe niet zo bijster veel moeite. Nu was dit ook niet eenvoudig, want de getuigen kwamen met zoveel overstelpend bewijsmateriaal tegen hem aandragen, dat hij wel onder de zware last moest bezwijken en zich er dan ook veelal met een “Jantje van Leiden” af maakte, door te verklaren, zich van dat en dat zaakje niets meer te kunnen herinneren.

In ieder geval wist hij nog wel, in begin 1943 tot de NSB te zijn toegetreden en enige tijd als plaatsvervangend leider voor het NAF werkzaam te zijn geweest. Hoogeveen verloor in hem een ijverig propaganda-leider, toen hij als KK-man naar Ommen ging, om daar bewakingsdiensten te verrichten.

In Juni 1943 werd hij ingezet als AKD-man en begon een periode, waarin het volgens verd. zelf een grote “rotzooi” was. “Nu zie ik dat wel in”, zeide hij, “omdat wij tot rust zijn gekomen”. “Jammer dan”, vond de President, “dat zovelen door jullie toedoen de eeuwige rust zijn ingegaan”.

Dit “onderonsje” tussen President en verdachte vormde de inleiding tot de volgende en voornaamste fase van deze zaak, n.l. de AKD-periode van Jonkman in de Zuid-Oosthoek. In grote lijnen kregen we nu weer dezelfde verhalen te horen als die, welke wij de vorige week hier op dezelfde plaats neerschreven bij de behandeling van de zaak-Zuyderduin. Samenvattend waren zij onder te brengen in drie woorden, n.l. arrestaties, huiszoekingen en mishandelingen, die alle in zo’n groot aantal bedreven werden, dat het onbegonnen werk is hier dieper op in te gaan. Verder bleek nog wel, dat deze Jonkman heel gauw met zijn revolver klaar stond. Zoals wij reeds hierboven meldden, werd de zaak tenslotte aangehouden tot 8 Maart a.s.’

In de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 9 maart 1949 lezen we de eis: ‘Bijzonder Gerechtshof Assen . . . Levenslang voor Jonkman. Tot een zelfde eis kwam de P.F. ook in de zaak contra de 45-jarige bouwvakarbeider Derk Jonkman uit Hoogeveen. Dit voormalig lid van de beruchte AKD-groep, die destijds onder leiding van de inmiddels ter dood veroordeelde Bos in de Drentse Z.O. hoek opereerde, stond reeds eerder terecht. Toen was al gebleken, dat deze Jonkman weliswaar niet één van de meest actieve mannen van de troep was, maar toch leverde ook hij zijn aandeel in het vele onheil, dat deze AKD’ers stichtten. Dit aandeel werd nog eens nader omschreven door een aantal getuigen, die nu gehoord werden. Ook voor de zaak tegen Jan Willem Zuyderduyn uit Nw-Amsterdam waren opnieuw enige getuigen gedagvaard, doch tenslotte werd weer tot aanhouding besloten.’

In dezelfde courant van 22 maart 1949 volgt de uitspraak: ‘Het levenslang, dat ook tegen de 45 jarige Derk Jonkman uit Hoogeveen geëist was, werd door het Hof gewijzigd in een gev. straf voor de tijd van 19 jaar met aftrek en ontz. uit de kiesrechten. Jonkman was lid van de beruchte A.K.D.-groep, die tijdens de bezetting in Z.O.-Drenthe opereerde.’

Derk Jonkman overleed op 14 oktober 1962 als voeger in Hoogeveen.

Rense Kroeze te Nieuw-Schoonebeek

De hiervoor genoemde getuige Rense Kroeze werd na de oorlog ook gevangengenomen, vanwege zijn rol in de A.K.D.-actie, waarbij Bos en Peters om het leven kwamen. Hij werd op 28 juni 1921 in Nieuw-Schoonebeek geboren als zoon van arbeider Hendrik Kroeze en Grietje de Vries. Hij was machinist en trouwde op 16 maart 1946 in Schoonebeek met Rimkien Klönne, geboren op 6 maart 1922 in Emmen als dochter van Hindrik Klönne en Grietje Klazen.

In de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 7 november 1947 werd geschreven: *'Bijzonder Gerechtshof – Drentse Kamer. Zitting van 6 November 1947 (President mr. A. Maassen, Adv.-fiscaal jhr.mr. J.E. de Ranitz) A.K.D.-strooptocht in het Schonebekerveld. Met Rense Kroeze als gids. In het Schonebekerveld is het niet zo eenvoudig, zich te oriënteren; vooral, indien men zich bij avond in deze doolhof van heide, veen en woningen begeeft, loopt men een gerede kans, wel eens van het rechte pad af te dwalen. Ook de Duitsers en hun Nederlandse knechten, die hier, evenals overall hun strooptochten ondernamen, kregen meer dan eens met deze moeilijkheid te kampen. Het was dan ook in het geheel niet te verwonderen, dat toen de A.K.D. (Arbeits Kontrolle Dienst) in deze buurt een actie wilde ondernemen, zij daarbij 'n beroep deed op een haar goedgunstig persoon. Zij vond deze in de vorm van de 26-jarige landwachter Renze Kroeze uit Nieuw-Schoonebeek, die al bij vorige gelegenheden blijkt had gegeven, met de A.K.D. wel te kunnen opschieten. Meer dan eens toch had hij in gesprekken met de commandant, een zekere Bos, erop gewezen, dat zich in het Schonebekerveld een aantal jongelui schuil hield, dat niet wilde werken. Dit eventjes "op te knappen", was vanzelfsprekend juist een kolfje naar de hand van de A.K.D.-ers, maar zij moesten een gids hebben, die hen de woningen aanwees. Toen zij hiervoor op een nacht aanklopten bij Kroeze, bleek deze wel bereid mee te gaan en de expeditie kon beginnen. Met Bos als aanvoerder trokken een aantal van deze "mensenjagers", w.o. een zekere Botter, Zuyderduyn, Bos en Jonkman erop uit, aanvankelijk echter zonder success.*

"Onze commandant had een lijst met 6 namen" verklaarde de get. Zuyderduyn uit Amsterdam, maar bij de eerste drie vingen wij al bot, omdat er niemand thuis was. Toen hoorden wij echter in de verte een troep mensen zingend naderen en wij verstopten ons. Terwijl ze passeerden, kon Bos zijn gemak niet houden, zo deelde deze get. verder mede. Hij kwam te voorschijn, waarop de hele troep uit elkaar stooft en waarbij geschoten werd. Achteraf bleek, dat twee mensen gedood waren, n.l. een zekere H.H. Bos en Johan. Peters. Pres.: Maar hoe is verd. die avond bij jullie gekomen?

Get.: Dat weet ik niet; wel, dat het initiatief van hem is uitgegaan en dat hij er des avonds ook bij was.

Ook de andere A.K.D.-mannen, die als getuigen werden gehoord, verklaarden in deze geest, hoewel zij niet allen met zekerheid konden zeggen, dat Kroeze de namen van de te arresteren jongelui verstrekt had. Wel wisten zij pertinent, dat hun commandant reeds eerder met hem in contact geweest was, bij welke gelegenheid waarschijnlijk het een en ander ter sprake was gekomen. Gunstig voor verd. waren ook de mededelingen van enkele getuigen à décharge, die vertelden, hoe zij door hem gewaarschuwd werden, terwijl ook naar voren gebracht werd, dat een zekere vrees bij verd. voor de A.K.D.-mensen ongetwijfeld van

invloed geweest was op zijn houding. De Adv. Fiscaal kwam in zijn requisitoir tot de conclusie dat het hier een meeloper betref, die steeds zoveel mogelijk zijn eigen belangen trachtte te dienen. Hij eiste een gev.straf van 3½ jaar met ontzetting uit de kiesrechten.'
De uitspraak was te lezen in de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 20 november 1947: 'Bijzonder Gerechtshof. Door de Drentse Kamer van het Bijzondere Gerechtshof werden hedenmorgen de volgende sententies gewezen . . . Rense Kroeze te Nw.-Schoonebeek. Eis: 3½ jaar met aftrek. Sententie: 3 jaar gev. straf met aftrek; ontzetting uit de kiesrechten.'